

บทที่ 2

ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อม

2.1 คดีสิ่งแวดล้อม

ก่อนที่จะให้ความหมายของคดีสิ่งแวดล้อม จะต้องทราบความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อมเสียก่อนว่าสิ่งแวดล้อมหมายถึงอะไร

ความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” นั้นมีความสำคัญ เนื่องจากจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็น ถึงกรอบหรือขอบเขตแห่งปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า ได้ครอบคลุมไปในเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมบ้าง ดังนั้น กฎหมายสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศจึงให้คำนิยามของสิ่งแวดล้อมไว้ เพื่อที่จะบ่งบอกให้ รู้ว่า เนื้อหาทางกฎหมายที่ใช้บังคับกับสิ่งแวดล้อมนั้นจะครอบคลุมในเรื่องใด บางประเทศที่มี กฎหมายสิ่งแวดล้อมเฉพาะด้าน เช่น กฎหมายว่าด้วยมลพิษทางอากาศ กฎหมายมลพิษทางน้ำ ฯลฯ ก็จะมีการให้ความหมายไว้เฉพาะตามขอบเขตและวัตถุประสงค์ของกฎหมายนั้น ๆ ส่วนในบาง ประเทศที่มีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน หรือกฎหมายสิ่งแวดล้อม ลักษณะเบ็ดเสร็จ (comprehensive) ที่รวมเอาปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ เข้าไว้เป็นฉบับ เดียวกัน ก็จะมีคำนิยามของความหมายของสิ่งแวดล้อมเอาไว้ให้ชัดเจน เพื่อบ่งบอกถึงขอบเขต ของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กฎหมายฉบับนั้นประสงค์จะใช้บังคับให้ไปถึง

สำหรับความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมนั้น มีตัวอย่างกฎหมายสิ่งแวดล้อมของบาง ประเทศ เช่น กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศแคนาดา (The Canadian Environmental Protection Act, 1988)¹ ได้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมว่า คือส่วนประกอบของโลกและรวมถึง อากาศ พื้นดิน และน้ำ บรรยากาศทุกชั้น อินทรีย์ อนินทรีย์สาร สิ่งมีชีวิตทั้งหลายและระบบทางธรรมชาติที่ รวมส่วนประกอบในสิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดด้วยกัน ความหมายดังกล่าวจึงครอบคลุมไป ถึงทุกสิ่งทุกอย่าง โดยมีลักษณะเป็นการให้ความหมายอย่างกว้าง

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศออสเตรเลีย (The Environmental Protection Act, 1974)² ได้ให้ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์

¹United Nation Environmental Programmed (UNEP), UNEP Environmental Law Training Manual, (UNEP 1997), p.3.

²*Ibid.*, p.4.

ไม่ว่าจะส่งผลกระทบต่อมนุษย์แต่ละบุคคลหรือต่อชุมชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมก็ตาม ความหมายนี้ จึงมีลักษณะเป็นการให้ความหมายที่ชัดเจนมากขึ้น โดยคำนึงไปถึงผลกระทบที่มนุษย์จะได้รับจาก สิ่งแวดล้อมด้วย

สำหรับในประเทศไทยได้บัญญัติความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมไว้ในพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ซึ่งเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะ เบ็ดเสร็จ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 4 คือ

สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่ รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น

ความหมายของสิ่งแวดล้อมดังกล่าว จึงมีลักษณะกว้างขวางครอบคลุมไปทุกด้าน ที่รวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม คือสิ่งที่สัมผัสได้ และนามธรรม คือสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ เช่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และเป็นสิ่ง ที่มีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรงและทางอ้อม และยังเป็นปัจจัยที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้³

ความหมายของสิ่งแวดล้อมตามมาตราดังกล่าวนี้อาจจะแยกประเภทของ สิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งหมายความรวมถึง สิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งหมายความรวมถึง สิ่งประดิษฐ์และสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทาง กายภาพ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นชีวภาพด้วย

สิ่งแวดล้อมในความหมายอย่างกว้าง คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกและนอกโลก ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืช ดิน น้ำ แสงแดด อากาศ บรรยากาศที่ห่อหุ้มโลก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ในอดีต เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ เปรียบประหนึ่งว่าจะไม่มีวันหมดไปจากโลกนี้ได้ จึงมีการนำไปใช้ ประโยชน์กันอย่างมากมายและใช้อย่างฟุ่มเฟือย มุ่งแต่จะฉกฉวยเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม โดยไม่คิดที่จะทะนุบำรุง ดูแลรักษาให้คงมีอยู่ตลอดไปจนถึงรุ่นลูกหลาน⁴

³ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2538), น.15.

⁴ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นิติธรรม, 2542), น.6.

เมื่อทราบความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อมแล้ว ต่อมาจึงมาพิจารณาในส่วนของคำว่า “คดีสิ่งแวดล้อม” ซึ่งคำว่าคดีสิ่งแวดล้อมย่อมหมายถึง คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของ ประชาชนจำนวนมาก ซึ่งการกระทำความผิดในลักษณะเช่นนี้ จึงมีความคล้ายคลึงกับการกระทำ ละเมิด กล่าวคือ มีการกระทำของบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการกระทำความผิด⁵ โดยคดี สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันมีบัญญัติอยู่ทั้งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมาย อาญา และกฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพิทักษ์รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายฉบับ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่ม กฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษ และกลุ่ม กฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ยังไม่สามารถที่จะให้คำจำกัดความของคำว่า คดีสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ดี ในการจำแนกว่าคดีใดเป็นคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะขึ้นสู่ การพิจารณาพิพากษาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกา ประธานศาลฎีกาได้มีคำสั่งเกี่ยวกับการ จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกาว่า คดีสิ่งแวดล้อม หมายถึง คดีอาญาและคดีแพ่งที่มี ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและมลพิษ รวมทั้งคดีที่ประธานศาลฎีกาเห็นสมควรกำหนดให้เป็นคดี สิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านมลพิษนั้น มีกฎหมาย ทั้งหมดจำนวน 24 ฉบับดังต่อไปนี้

1. กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ พระราชบัญญัติรักษา คลองรัตนโกสินทรศก 121 (พ.ศ.2445) พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยาน แห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ.2510 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ.2514 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ.2485 พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ.2520 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติการ ชุดดินและถมดิน พ.ศ.2543 และพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ.2535

⁵ ประพันธ์ ทรัพย์แสง, “เอกสารใช้ประกอบการบรรยาย Asian Justice Workshop on the Environment”, ณ ศูนย์การประชุมแห่งสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร, 26 เมษายน 2549, น.1.

2. กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษ ได้แก่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 28 (24 ธันวาคม 2514) พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2542 พระราชบัญญัติพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติควบคุมยุทธภัณฑ์ พ.ศ.2530 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2522 พระราชบัญญัติควบคุมการจัดสรรที่ดิน พ.ศ.2543 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

นอกจากนี้ คดีสิ่งแวดล้อมในส่วนของคดีแพ่ง มีดังต่อไปนี้

1. คดีแพ่งที่มีข้อพิพาทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่ กฎหมายลักษณะละเมิด คือ ความรับผิดฐานละเมิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรา 420 การใช้สิทธิเกินส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มาตรา 421 ความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์อันตราย มาตรา 437 และกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน คือ การก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญ มาตรา 1337 การเก็บกักและระบายน้ำระหว่างที่ดินข้างเคียง มาตรา 1339 และมาตรา 1340 การป้องกันการรั่วซึมของน้ำและสิ่งโสโครก มาตรา 1342 การใช้น้ำเพื่อประโยชน์ที่ดินติดทางน้ำ มาตรา 1355

2. คดีแพ่งที่มีข้อพิพาทตามกลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านมลพิษ ตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 คือ ความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากมลพิษ มาตรา 96 ความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติ มาตรา 97 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 คือ ข้อระวังของผู้ผลิต ผู้นำเข้า ขนส่งและมีไว้ในครอบครอง มาตรา 59 ถึงมาตรา 62 ความเสียหายจากวัตถุอันตรายซึ่งอยู่ในความครอบครอง มาตรา 63 ความรับผิดต่อผู้รับมอบวัตถุอันตราย มาตรา 64 ความรับผิดต่อความเสียหายจากการทำละเมิดของผู้อื่น มาตรา 64 การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ มาตรา 69 เป็นต้น

มาตรการทางแพ่งและอาญาที่มีอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมดังกล่าว มีความแตกต่างกันไปตามพัฒนาการของกฎหมาย โดยกฎหมายบางฉบับยกเว้นและประกาศใช้ใหม่ มาตรการที่มีอยู่ก็อาจมีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2542 เป็นต้น กฎหมายบางฉบับก็มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติบางส่วน ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของ การควบคุมหรือบทกำหนดโทษ เพื่อให้องค์กรของรัฐสามารถควบคุมกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เช่น พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ.2520 เป็นต้น⁶

ดังนั้น ในส่วนของความรับผิดชอบทางแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกฎหมายหลัก ๆ ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย จึงมีบัญญัติไว้ทั้งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบัญญัติไว้ในลักษณะละเมิด และในส่วนของที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติก็มีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535

สำหรับในส่วนของผู้เขียนมีความเห็นว่า คดีสิ่งแวดล้อมน่าจะหมายถึง คดีใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง หรือคดีแรงงานที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์หรือสิ่งอื่นใดก็ถือเป็นคดีสิ่งแวดล้อมได้

2.2 สภาพทั่วไปของคดีสิ่งแวดล้อม

ด้วยการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม มักจะเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับในคดีละเมิดทั่วไป คือ มีการกระทำของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญในความผิด แต่ในความเสียหายที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีลักษณะพิเศษบางประการที่ต่างจากในคดีละเมิดทั่วไปอยู่ดังต่อไปนี้⁷

2.2.1 ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณสมบัติของบุคคลทั่วไป

ในคดีสิ่งแวดล้อมมักจะพบเสมอว่า การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ไม่ใช่แต่เพียงก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินส่วนตัวของเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ เช่น มลพิษที่เกิดในน้ำ อากาศ พื้นดิน สภาพป่าไม้เสื่อมโทรม เป็นต้น

⁶สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, พงษ์เดช วานิชกิตติภูล และคณะ, “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาวิเคราะห์คดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม”, มกราคม 2547, น.8-9.

⁷ชนาธิป เหมือนพะวงศ์, “พยานผู้เชี่ยวชาญในคดีแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม”, (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น.16.

เมื่อกล่าวถึงคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักจะเป็นคดีที่เกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย จิตใจ หรือความเดือดร้อนรำคาญ แต่ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาทางสังคมและวิชาการต่าง ๆ มากขึ้น จึงนำไปสู่จุดที่มนุษย์เริ่มให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และได้มีการพัฒนาระบบการคุ้มครองและการเยียวยาทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง รวมถึงการพัฒนามาตรการทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกำหนดให้มีการเยียวยาทรัพยากรธรรมชาติให้กลับไปสู่สภาพดีเช่นเดิม หรือการขจัดสภาพพิษภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ โดยมีมาตรการการเยียวยาและการแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งภายหลังจากมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ผู้ใดกระทำการหรือละเว้นการกระทำใด โดยมีขอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ผู้นั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไป ตามมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาตินี้ ได้แก่ ความเสียหายต่อทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรอากาศ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า ระบบนิเวศน์ เป็นต้น

ความเสียหายต่อทรัพยากรน้ำ เกิดขึ้นจากการทิ้งน้ำ ทั้งสิ่งสกปรกและของเหลือใช้จากแหล่งชุมชน จากโรงงานอุตสาหกรรม จากแหล่งเกษตรกรรม จากการขนถ่ายน้ำมันเชื้อเพลิง และวัตถุมีพิษทางน้ำ และการที่น้ำฝนชะล้างมลวัตถุลงสู่แหล่งน้ำ รวมทั้งแหล่งน้ำเสียต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้น้ำเน่าเสีย ชุ่น เป็นพิษ มีเชื้อโรคปะปน มีอุณหภูมิสูงกว่าปกติ น้ำกร่อย น้ำเป็นกรดหรือด่าง น้ำมีสารกัมมันตรังสี น้ำมีคราบน้ำมัน น้ำมีวัตถุเป็นพิษเจือปนอยู่ เป็นต้น⁸

ความเสียหายต่อทรัพยากรอากาศ เกิดขึ้นจากการคมนาคมขนส่ง โรงงานอุตสาหกรรม การใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ การก่อสร้าง การทำเหมืองแร่ การเกษตรกรรม การใช้เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ผลของสงคราม การดำเนินกิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ การใช้สารกัมมันตรังสี การใช้สารที่ก่อให้เกิดสภาวะเขย เป็นต้น ทำให้เกิดอากาศเสีย เกิดฝุ่นควัน ละออง หมอก ไอระเหย มีสารพิษปะปนอยู่ในอากาศ เป็นต้น⁹

⁸ สวัสดิ์ โนนสูง, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2543), น.117-118.

⁹ เฟิงอ้าง, น.131-132.

ความเสียหายต่อทรัพยากรดิน เกิดขึ้นจากขยะ น้ำเสีย กากตะกอนน้ำโสโครก ปุ๋ยหมัก เหมืองแร่ โรงถลุง มลพิษสัตว์ ฝุ่นผงจากโรงงานอุตสาหกรรม การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงในการเกษตรกรรม มลสารกัมมันตรังสี เป็นต้น ทำให้ดินเสีย มีสารพิษหรือสารปนเปื้อนตกค้างอยู่ในดิน เป็นต้น¹⁰

ความเสียหายต่อทรัพยากรป่าไม้ เกิดขึ้นจากการถางป่าไม้เพื่อนำพื้นที่มาใช้เพาะปลูก การตัดไม้เพื่อการค้า ไม้ใหม่ป่า การสร้างเขื่อนเพื่อเก็บน้ำ การปลูกสิ่งก่อสร้างในบริเวณป่าไม้ การทำลายของสัตว์เลี้ยง การทำเหมืองแร่ เป็นต้น ทำให้เกิดสภาพลม ฟ้า อากาศ แปรปรวน สัตว์ป่าถูกทำลาย เกิดน้ำท่วม ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ อายุการใช้งานของอ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติลดลงอันเนื่องมาจากการตื้นเขิน เป็นต้น¹¹

ความเสียหายต่อทรัพยากรสัตว์ป่า เกิดขึ้นจากการถูกล่า ถูกสารพิษ ถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าถูกทำลาย การนำสัตว์ป่าจากถิ่นอื่นเข้ามา การกระทำของธรรมชาติ เป็นต้น ทำให้สัตว์ป่าสูญพันธุ์ เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศน์ ขาดประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มนุษย์จะได้รับ ขาดอาหาร ขาดการช่วยกำจัดศัตรูพืช ขาดการช่วยทำลายศัตรูของป่าไม้ ขาดการช่วยกระจายพันธุ์พืช ทำให้มนุษย์ขาดนันทนาการ ขาดการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน เป็นต้น¹²

ความเสียหายต่อระบบนิเวศน์ เกิดขึ้นจากการเพิ่มของประชาชน การขยายตัวของเมือง การพัฒนาท้องถิ่น การอุตสาหกรรม การผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ทำให้ระบบนิเวศน์เสีย ความสมดุล เกิดผลกระทบต่อความสมดุลของธรรมชาติและระบบนิเวศน์ได้อย่างรุนแรง เป็นต้น¹³

2.2.2 ผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมเป็นจำนวนมาก

เมื่อเกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนทั่วไปใช้ร่วมกัน ผู้ที่ได้รับผลกระทบจึงมักจะเป็นกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงในบริเวณนั้น ซึ่งอาจเป็นคนที่หมู่บ้าน ทั้งอำเภอ ทั้งจังหวัด หรือในหลายจังหวัด เช่น แม่น้ำที่ไหลผ่านพื้นที่หลายจังหวัดหากเกิดการเน่าเสียเพราะ

¹⁰สุภาภรณ์ วัฒนเลิศนุสรณ์, หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.ส.ท., 2548), น.148-150.

¹¹เพ็งอ้อ, น.68-69.

¹²เพ็งอ้อ, น.77-78.

¹³สวัสดิ์ โนนสูง, อ้อแล้ว เชิงอรรถที่ 8, น.70-71.

โรงงานปล่อยสารปนเปื้อนลงแม่น้ำโดยไม่มีกำบัง ประชาชนที่ได้รับผลกระทบย่อมจะมีบริเวณกว้างและมีจำนวนมาก ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ กระบวนการพิจารณาคดีที่จะมีจำนวนคู่ความและพยานเป็นจำนวนมาก¹⁴

คดีสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อมนุษย์ ส่วนใหญ่เกิดจากการทำลายสภาพธรรมชาติและสภาวะสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ส่งผลทำให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย จิตใจ หรือทรัพย์สิน โดยการทำลายสภาพธรรมชาติและสภาวะสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเกิดขึ้นได้เสมอจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำขึ้น แม้เป็นกิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมายหรืออาจมิชอบด้วยกฎหมาย ผลจากการกระทำดังกล่าวย่อมทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษและเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางดิน มลพิษทางเสียง มลพิษรังสี มลพิษความร้อน มลพิษจากขยะมูลฝอยและมลพิษอื่น ๆ ซึ่งมลพิษดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อมนุษย์ได้ดังนี้

มลพิษทางอากาศ ทำให้เกิดฝุ่นละออง ออกไซด์ของไนโตรเจน ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ หมอกควัน สารกัมมันตภาพรังสี คาร์บอนมอนนอกไซด์ สารตะกั่ว ไนโตรเจนออกไซด์ ไฮโดรคาร์บอน คาร์บอนไดออกไซด์ เป็นต้น สิ่งดังกล่าวทำให้เกิด การบดบังแสงสว่าง การทำลายวัตถุสิ่งของ การทำลายพืช เกิดผลเสียต่อสุขภาพ ร่างกายอนามัย และจิตใจของมนุษย์ เป็นเหตุให้เกิดโรคต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น โรคเวียนศีรษะ โรคหายใจอึดอัด โรคคลื่นเหียนอาเจียน โรคประสาท โรคไต โรคทางเดินอาหาร โรคตับ โรคหัวใจ โรคเลือดจาง โรคเม็ดเลือดแดงอายุสั้น โรคผิวหนัง โรคตา โรคปอด โรคมะเร็ง เป็นต้น¹⁵

มลพิษทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย มีมลสาร สารพิษ หรือสารปนเปื้อนต่าง ๆ เจือปน ทำให้กลายเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค และถ้ามีสารพิษปะปนอยู่ในน้ำในปริมาณมาก สารพิษเหล่านั้นจะสะสมอยู่ในสัตว์ พืช น้ำ ซึ่งเมื่อมนุษย์นำน้ำไปอุปโภคบริโภคจะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ เช่น โรคมินามาตะ โรคอิไตอิไต¹⁶ โรคท้องร่วง โรคอหิวาห์ โรคบิด โรคไทฟอยด์ เป็นต้น¹⁷

มลพิษทางดิน ทำให้ดินเสียและมีสารพิษปนเปื้อนหรือตกค้างอยู่ในดิน ซึ่งเมื่อมนุษย์ได้บริโภคพืชที่ปลูกอยู่บนดินดังกล่าว หรือสูดดมละอองสารพิษที่อยู่ในดินดังกล่าว จะทำให้เกิด

¹⁴ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, พงษ์เดช วานิชกิตติกุล และคณะ, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 6*, น.20.

¹⁵ สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 10*, น.135-138.

¹⁶ *เพ็งอ้าง*, น.130.

¹⁷ สวัสดิ์ โนนสูง, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 8*, น.124.

โรคปวดศีรษะ โรคคลื่นไส้ อาเจียน โรคไต โรคเลือด โรคระบบสืบพันธุ์ โรคทางเดินหายใจ โรคหัวใจ โรคความดันสูง โรคอิตาลีโรค โรคมะเร็ง เป็นต้น¹⁸

มลพิษทางเสียง ทำให้ผู้ที่ได้ยินเกิดความรำคาญทั้งแก่ร่างกายและจิตใจ เกิดผลเสียต่อสมรรถภาพของการได้ยิน ทำให้เกิดโรคหูตึง ประสาทหูเสื่อม หูพิการ หูหนวก โรคคลื่นไส้ โรคอาเจียน โรคเวียนศีรษะ โรคกะโหลกศีรษะสั่น โรคกระดูกขากรรไกรสั่น โรคความดันโลหิตสูง โรคกระเพาะอาหาร โรคหัวใจ โรคเกร็งกล้ามเนื้อ โรคชา โรคประสาท เป็นต้น¹⁹

มลพิษรังสี ทำให้สารกัมมันตภาพรังสีหรือรังสีแพร่กระจายและตกค้างอยู่ในสภาพแวดล้อม และสะสมในร่างกายของมนุษย์ ทำให้เกิดโรคมะเร็ง โรคปอดอักเสบ โรคตาอักเสบ เป็นต้น²⁰

มลพิษความร้อน ทำให้เกิดภาวะร้อนมากเกินไปจนทำให้มนุษย์อยู่อย่างไม่เป็นสุข ทำให้เกิดโรคมะเร็งผิวหนัง โรคต่อกระຈก โรคเครียด โรคมาลาเรีย โรคอหิวาตกโรค โรคไข้ส่า เป็นต้น²¹

มลพิษจากขยะมูลฝอย ทำให้เป็นแหล่งเพาะและแพร่เชื้อโรค และทำให้เกิดทัศนคติที่ดูจาด รวมทั้งทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทำให้เกิดโรคอหิวาตกโรค โรคไทฟอยด์ โรคบิด โรคตับอักเสบ ทั้งยังเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนและดูจาดตาไม่น่ามอง เป็นต้น

2.2.3 ระยะเวลาในการแสดงผลของความเสียหาย

บางกรณีความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อบุคคลอื่นเนื่องมาจากสารเคมี สารพิษ หรือวัตถุใด ๆ ในกระบวนการอุตสาหกรรมมิได้เกิดผลกระทบขึ้นในทันทีทันใด แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะของสารนั้น ๆ ในร่างกาย หรือจะต้องมีปริมาณสะสมของสารพิษให้ได้ในระดับหนึ่งก่อน โดยอาจต้องใช้ระยะเวลาในการก่อตัวของสารพิษนั้นเป็นเวลานาน และในปริมาณที่มากพอจนภูมิต้านทานในร่างกายทนไม่ไหว จึงจะแสดงปฏิกิริยาต่อร่างกายของมนุษย์ออกมาเป็นอาการเจ็บป่วย โดยระยะเวลาที่จะเริ่มแสดงอาการเจ็บป่วยออกมาในแต่ละบุคคลย่อมไม่พร้อมกัน

¹⁸ สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 10*, น.142-146.

¹⁹ *เพิ่งอ้าง*, น.230-231.

²⁰ สมชัย บวรกิตติ, *เวชศาสตร์สิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร, 2542), น.1154.

²¹ สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, *อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 10*, น.204.

ในกรณีเช่นนี้ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในการพิจารณาคดีของศาลก็คือ การพิสูจน์ถึงความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างสารเคมีกับความเสียหายต่อสุขภาพร่างกายของโจทก์ ทั้งในบางครั้งผลร้ายหรืออาการที่รุนแรงของโรคอาจจะเกิดขึ้นหลังจากคดีเสร็จสิ้นไปแล้วเป็นระยะเวลาช้านานก็ได้²² นอกจากนี้ ความเสียหายที่แฝงเร้นอยู่ในร่างกาย อาจเพิ่งจะปรากฏอาการเจ็บป่วยออกมาภายหลังจากที่ได้รับสารพิษนั้นไปแล้วเป็นเวลากว่า 10-20 ปีก็เป็นได้ ซึ่งในกรณีนี้เมื่ออาการเจ็บป่วยเพิ่งจะปรากฏออกมาภายหลังจากการทำละเมิดผ่านพ้นไปกว่า 10 ปีแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องอายุความฟ้องร้องคดีได้

2.2.4 การพิสูจน์ความเสียหายโดยพยานผู้เชี่ยวชาญ

ในคดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ การนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นจำต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคโนโลยี ทางการแพทย์ ทางเศรษฐศาสตร์ หรือทางวิชาการอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือความรู้ ความเข้าใจของบุคคลธรรมดาทั่วไปที่จะสามารถเข้าใจได้ และยังคงอยู่นอกเหนือสามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของศาล²³ จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการสืบหรือพิสูจน์ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นว่ามาจากสาเหตุใด เกี่ยวข้องกับการกระทำของจำเลยหรือไม่ เกี่ยวกับสารเคมีใด หรือผลของสารพิษจะก่อให้เกิดอาการเช่นใด ผลภาวะที่เกิดขึ้นเป็นเพราะสารใด เป็นต้น ดังนั้น ศาลจึงต้องรับฟังข้อมูลจากพยานผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะด้านในคดีเหล่านี้²⁴

ด้วยลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมที่ความเสียหายที่เกิดขึ้นมักมาจากสารพิษหรือมลพิษ จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อเท็จจริงทางวิชาการและความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือความชำนาญทางด้านต่าง ๆ เฉพาะด้าน ซึ่งเป็นเรื่องทางเทคนิคที่ศาลไม่มีความรู้ความสามารถ ดังนั้น เพื่อความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในเรื่องพยานหลักฐาน จึงจำเป็นที่จะต้องได้ตัวบุคคลผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ มาสื่อความหมายหรือถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวต่อศาล เพื่อให้ศาลสามารถรับรู้และเข้าใจถึงเรื่องราวนั้นได้²⁵ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีลักษณะและพฤติกรรมแห่งพยานหลักฐานในคดีที่มีความสลับซับซ้อนและยุ่งยากในทาง

²² สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, พงษ์เดช วานิชกิตติกุล และคณะ, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 6*, น.21.

²³ ชนาธิป เหมือนพะวงศ์, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 7*, น.5.

²⁴ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, พงษ์เดช วานิชกิตติกุล และคณะ, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 6*, น.21.

²⁵ ชนาธิป เหมือนพะวงศ์, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 7*, น.21.

เทคนิควิธีโดยเฉพาะ ซึ่งบุคคลธรรมดาไม่สามารถจะทำความเข้าใจกับพยานหลักฐานในคดีนั้นได้ ศาลจึงจำเป็นต้องอาศัยพยานผู้เชี่ยวชาญในการไขข้อเท็จจริงที่แฝงเร้นอยู่ในพยานหลักฐานเหล่านั้น เพื่อให้ศาลจะได้รับรู้และเข้าใจถึงข้อมูลดังกล่าว และจะได้นำข้อมูลนั้น ๆ ไปกลั่นกรองวินิจฉัยพิพากษาคดีต่อไป²⁶

2.2.5 การแก้ไขเยียวยาที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์

ความเสียหายที่เกิดขึ้นในคดีสิ่งแวดล้อม มักจะสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อมนุษย์ในลักษณะที่ค่อนข้างรุนแรง หากปล่อยให้ระยะเวลาเนิ่นนานออกไป อาจยากที่จะแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ หรืออาจต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก และต้องอาศัยวิทยาการสมัยใหม่ หรือวิทยาการขั้นสูงจึงจะแก้ไขได้ ดังนั้น ในบางกรณีจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยมาตรการทางกฎหมายบางประการที่จะหยุดหรือระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่น กรณีของการก่อให้เกิดมลภาวะทางน้ำหรือทางอากาศ ที่สร้างความเสียหายให้แก่คนและทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ศาลควรที่จะมีคำสั่งให้ระงับการกระทำใดซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไว้ชั่วคราวก่อนพิพากษาคดีไว้ก่อน²⁷

2.3 ลักษณะความรับผิดทางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

กฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วยกฎหมายหลายฉบับ ส่วนหนึ่งจะมีลักษณะเป็นกฎหมายมหาชนที่ให้อำนาจแก่ส่วนราชการในการเข้าไปดูแล จัดการ ป้องกัน แก้ไข และควบคุมปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อีกส่วนหนึ่งจะเป็นกฎหมายเอกชนที่กล่าวถึงความรับผิดชอบทางแพ่งของบุคคลที่ดำเนินกิจการบางอย่างอันก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น²⁸ โดยกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่งในการเยียวยาความเสียหายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่ง

²⁶ เฟิงอั่ง, น.22.

²⁷ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, พงษ์เดช วานิชกิตติกุล และคณะ, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น.21.

²⁸ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550), น.507.

และพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิดและลักษณะทรัพย์สิน พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.3.1 ความรับผิดชอบทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายที่นำมาปรับใช้เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมมานานแล้ว โดยมีกฎหมายสองลักษณะที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อม คือ กฎหมายว่าด้วยละเมิด และกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน

2.3.1.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิด

กฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยหรือกฎหมายสิ่งแวดล้อมของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น เป็นต้น จะมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิดเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิดได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบในการที่บุคคลหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยมิชอบด้วยกฎหมาย²⁹ และเนื่องจากการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายแพ่งฐานละเมิด จะเป็นการละเมิดหรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาในประเด็นแรกเสียก่อนว่าการกระทำของผู้ก่อให้เกิดมลพิษนั้น เป็นการกระทำที่เข้าลักษณะของกฎหมายว่าด้วยละเมิดหรือไม่ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อมมีหลักการที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.3.1.1.1 ความรับผิดชอบทางละเมิด ซึ่งมีหลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

กรณีที่จะถือเป็นการทำละเมิดนั้นจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

²⁹ เฟิงอ๋าง, น.508.

- จะต้องมีการกระทำของบุคคลเกิดขึ้น ซึ่งคำว่า “ผู้ใด” นั้น หมายถึงบุคคลธรรมดา รวมทั้งนิติบุคคลซึ่งจะต้องมีการกระทำผ่านบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้แทนของนิติบุคคลดังกล่าว โดยการกระทำของบุคคลนั้นจะต้องเป็นกรณีที่บุคคลนั้นรู้สำนึกในการกระทำของตน และการกระทำนั้นให้รวมถึงการไม่กระทำการในกรณีที่บุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องกระทำด้วย³⁰

- จะต้องเป็นการกระทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย หากไม่เป็นการกระทำต่อบุคคลอื่น แต่เป็นการกระทำต่อทรัพย์สินที่มีได้มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นเจ้าของ เช่น อากาศ หรือแม่น้ำลำคลองแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดตามมาตรา 420 แม้ว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นต่อสิ่งนั้นก็ตาม เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น³¹

- การกระทำนั้นจะต้องเกิดจากความจงใจ หรือประมาทเลินเล่อ หากผู้กระทำมิได้จงใจให้เกิดผลเช่นนั้น หรือมิได้มีความประมาทเลินเล่อแต่ประการใดแล้ว ก็ถือว่าผู้นั้นมิได้ทำละเมิด³²

- การกระทำนั้นจะต้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลอื่น โดยความเสียหายที่เกิดจากคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมักเป็นกรณีที่ทำให้มีการเสียชีวิต บาดเจ็บ หรือเกิดอาการเจ็บป่วย ตลอดจนสุขภาพอนามัยทรุดโทรม หากทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมแต่มิได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นแล้ว ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 420 ส่วนปัญหาว่าจะต้องรับผิดชอบต่อกฎหมายอื่นอีกหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นรายฉบับไป³³

2.3.1.1.2 ความเสียหายเกิดจากของตกหล่นจากโรงเรือน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 436 บัญญัติว่า

“บุคคลผู้อยู่ในโรงเรือนต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดเพราะของตกหล่นจากโรงเรือนนั้น หรือเพราะทิ้งขว้างของไปตกในที่อันมิควร”

³⁰ เฟิงอ๋าง, น.508-509.

³¹ เฟิงอ๋าง, น.509.

³² เฟิงอ๋าง, น.512.

³³ เฟิงอ๋าง, น.514-515.

ความผิดตามมาตรา 437 ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้อยู่ในโรงเรือน แต่เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากของตกหล่นหรือการทิ้งขี้ขางของไปตกในที่อันมิควรแล้ว ผู้อยู่ในโรงเรือนจะต้องรับผิดชอบทันที แม้ว่าเขาไม่จงใจหรือประมาทเลินเล่อที่จะให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นก็ตาม ซึ่งความผิดตามมาตรา 437 นี้มีลักษณะเป็นความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ผู้เสียหายจึงไม่มีหน้าที่ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายที่ตนเองได้รับนั้นเกิดจากการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลยหรือไม่ ผู้เสียหายมีหน้าที่พิสูจน์เพียงว่าความเสียหายนั้นเกิดจากของตกหล่นจากโรงเรือนหลังจากที่จำเลยครอบครองหรือมีการทิ้งขี้ขางของจากโรงเรือนนั้นก็เพียงพอแล้ว³⁴

2.3.1.1.3 ความเสียหายเกิดจากทรัพย์สินอันตราย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 437 บัญญัติไว้ว่า

“บุคคลใดครอบครองหรือควบคุมดูแลยานพาหนะอย่างใด ๆ อันเดินด้วยกำลังเครื่องจักรกล บุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่ยานพาหนะนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัย หรือเกิดเพราะความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง

ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้ตลอดถึงบุคคลผู้มีไว้ในครอบครองของตนซึ่งทรัพย์สินนั้นของเกิดอันตรายได้โดยสภาพ หรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สินนั้นด้วย”

แนวคิดตามมาตรา 437 นี้เป็นเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ซึ่งแตกต่างจากความรับผิดทางละเมิดในมาตรา 420 ซึ่งในกรณีของมาตรา 437 นั้น การจงใจหรือความประมาทเลินเล่อของผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดความรับผิด ผู้เสียหายเพียงแต่พิสูจน์ว่ามีความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินอันตรายที่ครอบครองหรือควบคุมดูแลอยู่เท่านั้นก็เป็นกรเพียงพอแล้วที่จะทำให้ผู้ครอบครองหรือควบคุมดูแลทรัพย์สินอันตรายต้องมีความรับผิดต่อความเสียหายนั้น แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะได้ใช้ความระมัดระวังอย่างดีแล้วก็ตาม³⁵

³⁴ เฟิงอ้าง, น.516.

³⁵ เฟิงอ้าง, น.517-518.

สำหรับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 บัญญัติว่า

“ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

อนึ่งค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้ก่อขึ้นนั้นด้วย”

ศาลจึงมีดุลพินิจที่จะกำหนดว่าการใช้ค่าสินไหมทดแทนควรเป็นเท่าใดและชดใช้ด้วยวิธีการใด โดยพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีความตายและการบาดเจ็บของบุคคลเกิดขึ้น ซึ่งมักเกิดขึ้นในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น การรั่วไหลของสารพิษที่ทำให้ประชาชนจำนวนหนึ่งเสียชีวิตและประชาชนอีกจำนวนหนึ่งเจ็บป่วย ในกรณีที่ทำให้ผู้เสียหายตายตามมาตรา 443 ได้กำหนดว่า ค่าสินไหมทดแทน ได้แก่ ค่าปลงศพและค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอื่น ๆ และหากการตายนั้นทำให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิเรียกค่าขาดไร้อุปการะได้ แต่หากเป็นกรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัยเท่านั้น มาตรา 444 กำหนดว่า ค่าสินไหมทดแทนรวมถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ผู้เสียหายต้องเสียไป เช่น ค่ารักษาพยาบาล และผู้เสียหายสามารถเรียกค่าเสียหายเพื่อการที่เสียความสามารถประกอบกิจการงานโดยสิ้นเชิงหรือแต่บางส่วนสำหรับเวลาปัจจุบันและอนาคตได้ นอกจากนี้ มาตรา 446 ยังกำหนดให้ผู้ที่ได้รับ ความเสียหายต่อร่างกายหรืออนามัยมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินได้อีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เรียกกันว่าค่าทำขวัญ เช่น การรั่วไหลของสารพิษจากโรงงานเป็นเหตุให้ผู้เสียหายได้รับอันตรายที่แขนข้างหนึ่งจนต้องตัดแขนข้างนั้นทิ้งไป เป็นต้น³⁶

2.3.1.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะทรัพย์สิน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมดังนี้

³⁶เพ็ญอ้าง, น.523-524.

2.3.1.2.1 การก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญ (Nuisance) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 บัญญัติไว้ว่า

“บุคคลใดใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควรในเมื่อเอาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาค้ำประกันประกอบไซ้ ท่านว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิจะปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ทั้งนี้ไม่ลบล้างสิทธิที่จะเรียกเอาค่าทดแทน”

กรณีเรื่องเหตุเดือดร้อนรำคาญตามมาตรา 1337 นั้น ไม่ต้องพิจารณาถึงการจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย คงพิจารณาแต่เพียงว่าการใช้สิทธิของบุคคลนั้น ๆ ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเดือดร้อนเกินสมควรหรือไม่ ซึ่งระดับของความเดือดร้อนจะต้องเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเดือดร้อนเกินกว่าระดับที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันสมควร โดยจะต้องค้ำประกันถึงสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นด้วย ซึ่งการจะพิจารณาว่าการที่บุคคลทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจะถือว่าก่อให้เกิดความเดือดร้อนเกินสมควรแก่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ในเขตนั้นหรือไม่ จะพิจารณาจากการแบ่งเขตการใช้ที่ดินตามกฎหมายผังเมืองอย่างเดี๋ยวกคงไม่เพียงพอ แต่จะต้องค้ำประกันถึงปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย³⁷

2.3.1.2.2 การเก็บกักและระบายน้ำระหว่างที่ดินข้างเคียง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1339 บัญญัติไว้ว่า

“เจ้าของที่ดินจำต้องรับน้ำซึ่งไหลตามธรรมชาติจากที่ดินสูงมาในที่ดินของตน น้ำไหลตามธรรมดามายังที่ดินต่ำ และจำเป็นแก่ที่ดินนั้นไซ้ ท่านว่าเจ้าของที่ดินซึ่งอยู่สูงกว่าจะกั้นเอาไว้ได้เพียงที่จำเป็นแก่ที่ดินของตน”

กรณีนี้ตั้งอยู่บนหลักของธรรมชาติว่าน้ำย่อมไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำเสมอ โดยไม่ต้องการให้เจ้าของที่ดินเปลี่ยนทางไหลของน้ำตามธรรมชาติ หากไม่จำเป็น ดังนั้นเจ้าของที่ดินที่อยู่ต่ำจะปฏิเสธไม่ยอมรับสภาพดังกล่าวไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันมาตรานี้ก็ยอมให้เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่สูงกว่าเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้เฉพาะเท่าที่จำเป็นแก่ประโยชน์ที่ดินของตนเท่านั้น หากมี

³⁷ เฟิงอ๋าง, น.529-534.

การกักเก็บน้ำไว้เกินความจำเป็นจนทำให้เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่ต่ำกว่าเกิดความเดือดร้อนหรือเสียหาย เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่สูงกว่าจะต้องรับผิดชอบ³⁸

ส่วนการระบายน้ำออกจากที่ดินนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1340 บัญญัติว่า

“เจ้าของที่ดินจำต้องรับน้ำซึ่งไหลเพราะระบายจากที่ดินสูงมาในที่ดินของตน ถ้าก่อนที่ระบายนั้นน้ำได้ไหลเข้ามาในที่ดินของตนตามธรรมดาอยู่แล้ว

ถ้าได้รับความเสียหายเพราะการระบายน้ำ ท่านว่าเจ้าของที่ดินต่ำอาจเรียกร้องให้เจ้าของที่ดินสูงทำทางระบายน้ำและออกค่าใช้จ่ายในการนั้น เพื่อระบายน้ำไปให้ตลอดที่ดินต่ำ จนถึงทางน้ำ หรือท่อน้ำสาธารณะ ทั้งนี้ไม่ลบล้างสิทธิแห่งเจ้าของที่ดินต่ำในอันจะเรียกเอาค่าทดแทน”

ส่วนการระบายน้ำออกจากที่ดิน หากเจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่สูงกว่าได้ดำเนินการบางอย่างเพื่อระบายน้ำออกจากที่ดินของตน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ที่ดินแปลงที่อยู่ต่ำกว่าได้ กฎหมายจึงกำหนดให้เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่ต่ำกว่ามีสิทธิเรียกร้องให้เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่สูงกว่าทำทางระบายน้ำในที่ดินแปลงที่อยู่ต่ำกว่า และให้เจ้าของที่ดินแปลงที่อยู่สูงกว่าจ่ายค่าทดแทนได้

2.3.1.2.3 การป้องกันการรั่วซึมของน้ำและสิ่งโสโครก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1342 บัญญัติว่า

“บ่อ สระ หลุมรับน้ำโสโครก หรือหลุมรับปุย หรือขยะมูลฝอยนั้น ท่านว่าจะขุดในระยะสองเมตรจากแนวเขตที่ดินไม่ได้

คูหรือการขุดร่องเพื่อวางท่อน้ำใต้ดินหรือสิ่งอื่นซึ่งคล้ายกันนั้น ท่านว่าจะทำใกล้แนวเขตที่ดินกว่าครึ่งหนึ่งแห่งส่วนลึกของคูหรือร่องนั้นไม่ได้ แต่ถ้าทำห่างแนวเขตหนึ่งเมตรหรือกว่านั้น ท่านว่าทำได้

ถ้ากระทำการดังกล่าวไว้ในสองวรรคก่อนใกล้แนวเขตไซ้รั ท่านว่าต้องใช้ความระมัดระวังตามควร เพื่อป้องกันมิให้ดินหรือทรายพังลง หรือมิให้น้ำหรือสิ่งโสโครกซึมเข้าไป”

ตามมาตรา 1342 ได้กำหนดระยะห่างขั้นต่ำไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการพังทลายของที่ดินข้างเคียง หรือมิให้น้ำและสิ่งโสโครกจากหลุมดังกล่าวซึมเข้าไปในที่ดินข้างเคียง แต่การ

³⁸ เฟิงอ๋าง, น.537.

ชุดหลุมห่างจากแนวเขตที่ดินตามที่กฎหมายกำหนดแล้วก็มีได้หมายความว่าเจ้าของที่ดินที่ชุดหลุมนั้นจะหลุดพ้นจากความรับผิด หากว่ามีกรก่อให้เกิดความเสียหายแก่ที่ดินข้างเคียง เพราะในวรรคสามของมาตรา 1342 กำหนดว่า เจ้าของที่ดินที่ชุดหลุมจะต้องใช้ความระมัดระวังตามสมควรเพื่อป้องกันความเสียหายดังกล่าว ถ้าเจ้าของที่ดินนั้นได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้ว เจ้าของที่ดินก็ไม่ต้องรับผิดชอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น³⁹

2.3.1.2.4 การใช้น้ำเพื่อประโยชน์แก่ที่ดินติดทางน้ำ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1355 บัญญัติว่า

“เจ้าของที่ดินริมทางน้ำ หรือมีทางน้ำผ่าน ไม่มีสิทธิจะชักเอาน้ำไว้เกินกว่าที่จำเป็นแก่ประโยชน์ของตนตามควรให้เป็นเหตุเสื่อมเสียแก่ที่ดินแปลงอื่นซึ่งอยู่ตามทางน้ำนั้น”

จากบทบัญญัติของมาตรานี้เป็นการกำหนดกรอบการใช้สิทธิในการชักน้ำของเจ้าของที่ดินริมทางน้ำ โดยการที่เจ้าของที่ดินริมทางน้ำจะมีความรับผิดต่อเมื่อมีองค์ประกอบทั้งสองอย่างคือ จะต้องไม่ชักเอาน้ำไว้เกินความจำเป็นแก่การใช้ประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น และเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ที่ดินแปลงอื่น⁴⁰

เนื่องจากความรับผิดทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะทรัพย์สินตามมาตราดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ถือว่าเป็นเรื่องของทรัพย์สินสิทธิ ซึ่งเป็นเรื่องอำนาจตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน ซึ่งทรัพย์สินนี้หาใช่เป็นสิทธิเรียกร้องแต่อย่างใดไม่ เนื่องจากลักษณะของทรัพย์สินย่อมจะไม่สูญเสียไปโดยการไม่ใช้ เมื่อมิใช่เป็นสิทธิเรียกร้องจึงไม่อยู่ใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของอายุความเสียสิทธิ ยกเว้นแต่เรื่องใดมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการเรียกค่าทดแทนได้ จึงจะอยู่ในบังคับที่จะต้องใช้สิทธิภายในอายุความ⁴¹ เพราะทรัพย์สินนั้นมีอาการใช้สิทธิเป็นสิทธิอำนาจเหนือ ผู้ทรงทรัพย์สินสามารถใช้สิทธินั้นได้ด้วยตนเอง ทรัพย์สินจึงไม่จำเป็นต้องมีเรื่องอายุความฟ้องร้องเหมือนอย่างกรณีการฟ้องร้องของสิทธิทางหนี้อื่น ๆ⁴² จึงกล่าว

³⁹ เฟิงอ้าง, น.538-539.

⁴⁰ เฟิงอ้าง, น.539.

⁴¹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, กฎหมายว่าด้วยนิติกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), น.696.

⁴² วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 4 ทรัพย์สิน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2551), น.30.

ได้ว่าความรับผิดทางแพ่งตามกฎหมายลักษณะทรัพย์สินที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะไม่มีกำหนดอายุความในการฟ้องร้องคดี ยกเว้นเฉพาะแต่ในส่วนที่ทำให้มีการเรียกค่าทดแทนได้เท่านั้น

ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337 เรื่องการก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญ (Nuisance) บุคคลซึ่งเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องเพื่อความเสียหายหรือความเดือดร้อนรำคาญนั้นให้สิ้นไปได้ โดยที่ไม่มีเรื่องอายุความในการฟ้องร้องแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นสิทธิเฉพาะของผู้เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ ตรีบาโดที่บุคคลนั้นยังคงเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์อยู่ ย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องเพื่อขอความคุ้มครองตามมาตรานี้ได้เสมอ

ทั้งนี้ การใช้สิทธิปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ย่อมไม่ลบล้างสิทธิที่จะเรียกเอาค่าทดแทน หมายความว่า นอกจากจะฟ้องร้องให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้ใช้สิทธิได้ระงับการใช้สิทธิที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินกว่าปกติและเหตุอันควรแล้ว ถ้าหากว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหาย ย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในมูลละเมิดตามมาตรา 420 และมาตรา 421 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ เพราะการกระทำที่ฝ่าฝืนมาตรานี้ย่อมถือเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายในตัว เมื่อได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อย่อมต้องถือเป็นละเมิด⁴³ ซึ่งในส่วนที่จะเรียกค่าเสียหายส่วนนี้ ย่อมจะมีกำหนดอายุความในการฟ้องร้องคดี โดยเมื่อกรณีเป็นความรับผิดตามมาตรา 420 และมาตรา 421 กำหนดอายุความย่อมจะเป็นไปตามมาตรา 448 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2.3.2 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดทางแพ่งอยู่สองเรื่องคือ ความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษและความรับผิดในกรณีความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.3.2.1 ความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษ

ความรับผิดต่อความเสียหายจากมลพิษ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 96 บัญญัติไว้ว่า

⁴³ เฟิงอ้าง, น.135.

“แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าจะการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นว่านั้นเกิดจาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วย”

ตามมาตรา 96 ได้กำหนดให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งความรับผิดชอบของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีได้ขึ้นอยู่กับว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ กล่าวคือ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากมลพิษแล้ว มาตรา 96 ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นจะต้องรับผิดชอบ เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นความรับผิด⁴⁴

ส่วนบุคคลผู้ที่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายตามมาตรา 96 ก็คือผู้ที่ได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือผู้ได้รับความเสียหายทางทรัพย์สิน สำหรับในเรื่องค่าสินไหมทดแทนและค่าเสียหายจะมีอะไรบ้างนั้น บทบัญญัติกฎหมายนี้มีได้ระบุไว้โดยเฉพาะ จึงต้องตีความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยความเสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิด และนอกจากนี้หากผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นส่วนราชการก็สามารถเรียกเอาค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการขจัดมลพิษนั้นด้วย⁴⁵

⁴⁴ อานาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 28, น.543-545.

⁴⁵ เฟิงอ้าง, น.548.

2.3.2.2 ความรับผิดในกรณีความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ

ความรับผิดกรณีความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 97 บัญญัติไว้ว่า

“ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้แก่อำนาจรัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น”

ตามมาตรา 97 ได้กำหนดว่าเมื่อมีการกระทำหรือละเว้นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายและก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินแล้ว ผู้กระทำการหรือละเว้นการกระทำดังกล่าวจะต้องใช้ค่าเสียหายให้แก่อำนาจรัฐตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายไปอันเนื่องมาจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น⁴⁶

2.3.3 พระราชบัญญัติวัดถุอันตรราย พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติวัดถุอันตรราย พ.ศ.2535 มีบทบัญญัติกำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยหน้าที่และความรับผิดทางแพ่ง ดังนี้

2.3.3.1 ความเสียหายจากวัดถุอันตรรายซึ่งอยู่ในความครอบครอง

กรณีความเสียหายจากวัดถุอันตรรายซึ่งอยู่ในความครอบครอง พระราชบัญญัติวัดถุอันตรราย พ.ศ.2535 มาตรา 63 ได้บัญญัติว่า

“ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง หรือผู้มีไว้ในครอบครองซึ่งวัดถุอันตรรายต้องรับผิดชอบเพื่อการเสียหายอันเกิดแต่วัดถุอันตรรายที่อยู่ในความครอบครองของตน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั่นเอง”

กรณีตามมาตรานี้ได้นำเอาหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้บังคับแก่ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขนส่ง และบุคคลอื่นที่มีวัดถุอันตรรายอยู่ในความครอบครอง กล่าวคือ

⁴⁶ เฟิงอ๋าง, น.553.

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจากวัตถุอันตราย กฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ที่ครอบครองจะต้องรับผิดชอบ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง⁴⁷

2.3.3.2 ความรับผิดต่อผู้รับมอบวัตถุอันตราย

กรณีความรับผิดต่อผู้รับมอบวัตถุอันตราย พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 มาตรา 64 ได้บัญญัติว่า

“ผู้ขายหรือผู้ส่งมอบวัตถุอันตรายให้กับบุคคลใด ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายของบุคคลดังกล่าวอันเกิดแต่วัตถุอันตรายนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดแต่เหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้ต้องเสียหายนั่นเอง”

กรณีนี้พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 ได้กำหนดไว้เป็นกรณีพิเศษ กล่าวคือ หากมีความเสียหายเกิดแก่ผู้รับมอบวัตถุอันตราย กฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ขายหรือผู้ส่งมอบวัตถุอันตรายนั้นจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายดังกล่าว เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าความเสียหายนั้นเกิดจากเหตุสุดวิสัยหรือเกิดเพราะความผิดของผู้เสียหายนั่นเอง ดังนั้นการใช้ความระมัดระวังตามสมควรในการขายหรือส่งมอบวัตถุอันตรายแก่บุคคลอื่นจึงไม่เพียงพอให้เป็นเหตุในการยกเว้นความรับผิดได้⁴⁸

2.3.3.3 ความรับผิดต่อความเสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิดของบุคคลอื่น

กรณีความรับผิดต่อความเสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิดของบุคคลอื่น พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ.2535 มาตรา 65 บัญญัติว่า

“นายจ้าง ตัวการ ผู้ว่าจ้าง หรือเจ้าของกิจการต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่บุคคลตามมาตรา 63 หรือมาตรา 64 ได้กระทำไปในการทำงานให้แก่ตน แต่ชอบที่จะได้ชดใช้จากบุคคลดังกล่าว เว้นแต่ตนจะมีส่วนผิดในการสั่งให้ทำ การเลือกหาตัวบุคคล การควบคุม หรือการอื่นอันมีผลโดยตรงให้เกิดการละเมิดขึ้นนั้น”

⁴⁷ เฟิงอ๋าง, น.463.

⁴⁸ เฟิงอ๋าง, น.464.

บทบัญญัตินี้ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า เมื่อบุคคลใดน่าจะได้รับประโยชน์จากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับตน บุคคลนั้นควรจะต้องร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำของบุคคลอื่น ด้วยหากก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น พระราชบัญญัติว่าด้วยคดีอาญา พ.ศ.2535 จึงกำหนดให้นายจ้าง ตัวการ ผู้ว่าจ้าง และเจ้าของกิจการต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้ที่ทำงานให้กับตนด้วย นอกจากนี้ตามมาตรา 66 ได้บัญญัติว่า “ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขายส่ง ผู้ขายปลีก คนกลาง และผู้มีส่วนในการจำหน่ายจ่ายแจกทุกช่วงต่อจากผู้ผลิตจนถึงผู้ที่รับผิดชอบขณะเกิดการละเมิดตามมาตรา 63 หรือมาตรา 64 ต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งการละเมิดด้วย” จากบทบัญญัตินี้ได้กำหนดให้บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งต้องร่วมรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดที่บุคคลอื่นได้กระทำด้วย กล่าวคือ ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้ขายส่ง ผู้ขายปลีก คนกลาง และผู้มีส่วนในการจำหน่ายจ่ายแจกทุกช่วงต่อจากผู้ผลิตจนถึงผู้ที่รับผิดชอบขณะเกิดการละเมิดตามมาตรา 63 หรือมาตรา 64 ด้วย⁴⁹

2.3.3.4 การฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยรัฐ

ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่เกิดจากอุบัติเหตุอันตราย รัฐอาจเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหายรับผิดชอบได้ 2 ลักษณะกล่าวคือ การเรียกร้องในกรณีที่รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าช่วยเหลือ เคลื่อนย้าย บำบัด บรรเทาหรือทำให้เกิดการคืนสู่สภาพเดิมหรือที่ใกล้เคียงกับสภาพเดิมไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดแก่ทรัพย์สินของเอกชน หรือของรัฐ หรือเป็นความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนอีกกรณีหนึ่งคือ การเรียกร้องในกรณีที่ทรัพย์สินไม่มีเจ้าของ หรือทรัพย์สินของแผ่นดินได้รับความเสียหายโดยที่รัฐอาจยังมิได้เสียค่าใช้จ่ายในการทำให้ทรัพย์สินดังกล่าวกลับสู่สภาพเดิมแต่อย่างใด⁵⁰ ทั้งนี้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยคดีอาญา พ.ศ.2535 มาตรา 69 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในกรณีที่อุบัติเหตุอันตรายก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือสิ่งแวดล้อม ถ้ารัฐได้รับความเสียหายเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าช่วยเหลือ เคลื่อนย้าย บำบัด บรรเทา หรือขจัดความเสียหายให้เกิดการคืนสู่สภาพเดิมหรือสภาพที่ใกล้เคียงกับสภาพเดิม หรือเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สินไม่มีเจ้าของ หรือทรัพย์สินของแผ่นดิน หรือเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สินของแผ่นดิน เมื่อได้รับคำร้องขอจากหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบอุบัติเหตุอันตรายดังกล่าว ให้พนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายของรัฐดังกล่าวได้”

⁴⁹ เฟิงอ้าง, น.464-465.

⁵⁰ เฟิงอ้าง, น.467.